WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Om statsanslag till folkbibliotek

Author(s): K. G. Westman

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 5 (1903), pp. 289-302

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3436828>

Accessed: 27-06-2016 08:44 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Om statsanslag till folkbibliotek.

Utlåtande afgifvet af studentföreningen Heimdal i Uppsala.

Med anledning af en skrifvelse från chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet till föreningen Heimdal i Uppsala med anmodan att inkomma med utredning af frågan »om och på hvilka villkor statsbidrag skulle kunna till folkbibliotek lämnas» har föreningen afgifvit följande utlåtande:

I våra skandinaviska grannländer, i de stora europeiska kulturländerna samt i Nordamerikas Förenta stater har numera den uppfattningen fullständigt brutit igenom, att folkbibliotek äro allmännyttiga institutioner, som böra understödjas ej blott af kommunen, utan äfven af staten. Understödet från den senare lämnas därvid antingen genom direkta statsanslag eller i form af i lag fastställd rätt för kommunala myndigheter att till bibliotekens förkofran upptaga särskild biblioteksskatt. Det sistnämnda sättet för lämnande af understöd är det i England och Förenta staterna vanliga och har framkallats af dessa länders säregna förhållanden. Det afser emellertid egentligen en folkbiblioteksverksamhet i större stil än man i vårt land för närvarande kan ifrågasätta, kännetecknad genom uppförandet af modernt inredda biblioteksbyggnader med välförsedda bokförråd till tjänst för dessa industriländers stora arbetarbefolkning. Detta sätt kan därför med hänsyn till den här ifrågavarande utredningens syfte lämnas ur räkningen.

Vid en jämförelse med utlandet, särskildt med de anglosachsiska staterna och med våra skandinaviska grannfolk, finner man, att vi här i Sverige i fråga om att behjärta vikten för folkbiblioteken af de offentliga myndigheternas stödjande omvårdnad måste anses intaga en ingalunda afundsvärd undantagsställning.

De skäl och synpunkter, som utomlands förmått statsmyndigheterna till ett handlingskraftigt intresse, kunna i korthet sammanfattas på följande sätt. Man har först och främst varit öfvertygad om folkbibliotekens outhärlighet för vidmakthållandet och utvecklandet af de i lägre skolor förvärfvade kunskaperna. Man har vidare af erfarenheten lärt, att det för dessa biblioteks tillväxt och utveckling är ett oundgängligt villkor, att de kraftigt understödjas genom *offentliga* anslag. Det enskilda intresset har nämligen öfverallt visat sig vara alltför tillfälligt och oberäkneligt — äfven där det, såsom fallet varit i Förenta staterna, tagit sig uttryck i mycket rikliga donationer — för att ensamt kunna utgöra den säkra grundval, hvarpå dessa institutioner måste hvila. Det är nämligen ej till fyllest att *en* gång få till stånd en om än så värdefull boksamling, utan denna måste också förnyas genom regelbundet återkommande bokinköp, om biblioteket skall bevaras vid oförminskad lifskraft och förmåga att efter tidens kraf tillgodose behoven hos sin läsekrets. Det oundgängliga villkoret, för att folkbiblioteken skola vara i stånd att varaktigt fylla sin uppgift, är därför, att de äga säkra årliga inkomster. Det är för att bereda dem sådana, som man funnit beviljandet från offentliga myndigheter af *ett fast årligt anslag* vara en oundviklig åtgärd.

De skäl, som sålunda visat sig gälla utomlands, måste anses äfven i vårt land äga sin kraft. Oriktigt är utan tvifvel att i de elementära kunskaper, som folkskolan meddelar, se det mål, med hvars ernående staten fullgjort all rättfärdighet såsom folkuppfostrans ledare. Skolundervisningens mål från här tillämplig synpunkt måste fasthellre anses vara att meddela så stor vana vid andlig verksamhet och så pass grundliga förkunskaper, att lärjungen sättes i stånd att sedermera genom självstudier tillägna sig någon andel i de kunskapsskatter, som, ärfda och förökade från släktled till släktled, finnas tillgängliga i litteraturen. Genom en sådan på självverksamhet riktad uppfostran kan dessutom i högre grad bringas honom förmåga att intaga en så vidt möjligt själfständig ställning till den diskussion af för den enskilde och för samhället viktiga frågor, som ständigt pågår och af hvilken ingen numera kan hålla sig oberörd.

Ej ens den bästa skola kan för öfrigt meddela sina lärjungar en så stor kunskapsskatt, att densamma utan att sedermera vidmakthållas kan räcka för lifvets skiftande behof. Den kunskap, som icke underhålles, glömmes och förflyktigas. Lärarne vid våra folkhögskolor, som dock få mottaga sina elever få år efter att de ha slutat folkskolan och som dessutom väl i allmänhet kunna påräkna att erhålla de mest vakna och vet-

giriga, kunna berätta, hur otroligt mycket af sina skolkunskaper dessa redan hunnit glömma. De undersökningar af värnpliktiges kunskaper, som då och då verkställas vid våra lägerplatser af intresserade officerare, visa detsamma. Om man med folkbildning menar något annat och högre än blott det att kunna läsa och skriva samt äga en viss färdighet i den enklaste räknekonst, torde man därför knappast vara berättigad att hysa fullt så höga tankar om vårt folks nuvarande bildningsnivå, som de man ofta med öfverdrifven vikt lagd på de låga procentsiffrorna för *analfabeter* hos oss hör uttalas. Kunde en undersökning företagas af bildningsgraden hos äldre årsklasser af vårt folk, är det ej osannolikt, att dess resultat skulle te sig t. o. m. mindre lysande än de här ofvan antydda. Visserligen läsas ju numera tidningar tämligen allmänt äfven i aflägsna landsorter, men enbart genom läsning af tidningars lösryckta och tillfälliga meddelanden kan ej någon verklig och sammanhängande kunskap, än mindre någon själfständig bildning förvärfvas.

Så länge man ej sätter den ungdom, som nyss kommit ut i lifvet — liksom äfven de till mognare år hunna — i tillfälle att på egen hand genom läsning underhålla och utveckla sina kunskaper från skolan, äro och förblifva de stora kostnader, som af stat och kommun nedläggas på barnens skolundervisning, ett till icke ringa del ofruktbart kapital. Att göra detta kapital verkligt fruktbringande är en uppgift af den vikt, att dess lösning måste anses ingå i hvarje plan för en folkuppfostran, som uppgöres från en vid och fördomsfri synvinkel. Därför måste i en sådan plan tidsenliga folkbibliotek upptagas såsom af statsintresset med nödvändighet påkallade institutioner.

Den riksdag, som uppdrog grunddragen till vårt nu gällande folkbildningssystem, såg också med klar blick folkbibliotekens uppgift inom detsamma och tillärnade åt dem den betydelsefulla plats vid folkskolans sida, som med rätta måste tillerkännas dem. Vid 1840—41 års riksdag uttalade nämligen det sammansatta utskott, som fått sig utarbetandet af förslag till folkskoleväsendets ordnande uppdraget, att sockenbibliotek vore att anse som »ett nödvändigt supplement till själfva skolundervisningen» och att därför inrättandet af sådana »för skolundervisningens fortgång och befrämjande måtte uppmuntras». Kraftigt framhölls äfven dessa boksamlingars betydelse för den öfver skolstadiet hunna vetgiriga ungdomen; de sades utgöra »ett medel till själfundervisning, så mycket nödvändigare, som äfven de bästa anlag och den varmaste håg, hvilken annars möjligen skulle föra långt nog på bildningens väg, utan ett sådant biträde skulle

se sina framsteg i förtid stängda». Denna utskottets mening vann ständernas bifall, och samma tanke ligger till grund för bestämmelsen i 1842 års folkskolestadgas § 10 mom. 2: »För underhållande af de i skolan förvärfvade kunskaper och synnerligen för befrämjandet af en sann kristelig bildning . . . åligge det ock prästerskapet att uppmuntra till inrättandet och begagnandet af sockenbiblioteker samt därtill tjänliga böcker föreslå».

1840—41 års riksdag, som i ovanligt hög grad hade anledning att taga en sammanfattande överblick öfver hela frågan om den primära folkundervisningens planmässiga ordnande, har alltså för sin del fastslagit den meningen, att omsorgen om folkbibliotek är en offentlig angelägenhet af samma art som det nya folkskoleväsendet.

Den grundsats, som härmed uttalas, att statens omsorg om folkbildningen måste omfatta en vidsträcktare uppgift än att underhålla eller understödja skolor, har visserligen hittills icke ledt till att folkbiblioteken fått sig statsanslag tilldelade. Samma grundsats har emellertid i ett annat fall föranlett beviljande af statsanslag. Alltsedan år 1885 har nämligen anslag till föreläsningsserier för arbetare af riksdagen årligen beviljats. Man har visserligen från några håll velat göra gällande, att en principiell skillnad funnes mellan detta senare anslag och ett ifrågasatt anslag till folkbibliotek; att från anslagssynpunkt uppvisa någon principiell skillnad mellan det talade ordet och det tryckta synes likväl vara t. o. m. dialektiskt omöjligt.

Det till föreläsningar beviljade anslaget är emellertid icke blott af samma principiella natur som det nu ifrågasatta anslaget till folkbibliotek; dessa båda nämnda anslag stå i ett det allra närmaste förhållande till hvarandra.

Nyttan af de populära föreläsningarna är nu allmänt känd och erkänd. De ha visat sig bereda tillfälle till en nyttig och förädlande förströelse, som ytterst väl behöfves som en motvikt till de många dåliga nöjen, som rikligt stå till buds. De ha visat sig äga förmåga att hos många väcka ett lifligt kunskapsintresse. De ha äfven, särskildt då de tagit form af sammanhängande och planmässigt ordnade föreläsningsserier, varit i stånd att meddela verkliga kunskaper i olika ämnen. Deras betydelse i sistnämnda afseende får icke skattas ringa, men bör heller icke till den grad öfverskattas, att man förbiser, att det yppersta medel att bibringa kunskaper, som finnes, dock är och förblir *boken*.

I fråga om dessa föreläsningar gäller det emellertid i själfva verket i än högre grad än i fråga om folkskolorna, att de på dem nedlagda

penningarna först då bli till fullt ideellt räntebärande, när möjligheter beredts åhörarna att genom bokläsning närmare intränga i de ämnen och frågor, för hvilka deras intresse genom någon föreläsning blifvit väckt. Så länge tidsenliga folkbibliotek ej stå stödjande och fullständigande bakom föreläsningsverksamheten, kommer den faran alltid att ligga nära till hands, att föreläsningarna för flertalet åhörare blott bli till tidsfördrif för stunden och endast ge ett intryck, som snart åter försvinner utan att lämna någon verklig behållning. Under nuvarande förhållanden hota dessa föreläsningar mångenstädes att nedsjunka från allvarliga bildningsmedel till endast en förevisning af roande bilder med åtföljande förklaring.

Till de skäl, som förut anförts och som i utlandet ansetts tillräckligt talande, kan därför här äfven det läggas, att anslaget till dessa föreläsningar innebär en ytterligare anledning för staten att verksamt främja, att ett tillräckligt antal folkbibliotek inrättas och nå tillbörlig utveckling.

Skall detta önskemål uppnås, måste, efter hvad en öfversikt af folkbibliotekens föregående historia och nuvarande tillstånd med tydlighet utvisar, staten till dem i praktiken intaga en annan hållning än hvad den hittills gjort.

Det som väsentligen bestämde den olika utveckling, som folkskolan och dess »supplement» folkbiblioteken skulle gå till mötes, var att, medan man år 1842 gjorde folkskolorna obligatoriska, folkbiblioteken öfverlämnades åt det enskilda intresset och åt kommunernas genom dettas påverkan framkallade frivilliga bidrag. Erfarenheten från de gångna 60 åren har tillräckligt visat, att den väg, på hvilken man sålunda inslog, icke fört till den utveckling af folkbiblioteken, som man för framtiden uppställde som ett önskvärdt mål. Af den närmare redogörelse för dessa biblioteks utveckling och nuvarande tillstånd, som docenten Verner Söderberg utarbetat på denna förenings uppdrag, framgår, att det enskilda intresset, då det framträdde lifligast och mest entusiastiskt i den unga folkbildningsrörelsens begynnelse, visserligen bragte till stånd ett mycket stort antal boksamlingar, men sedermera ej förmådde ens åt ett någorlunda afsevärdt mindretal bevara verklig lifskraft och effektivitet. Under det att läslusten och därmed behovet af god folkläsning år från år tillväxte, kan man dock för folkbiblioteken konstatera en hastig nedgång efter 1860-talets korta blomstring och ett alltmer öfverhandtagande förfall. Bristande förnyelse genom regelbundna nyanskaffningar samt det olämpliga bokurvalet märkas som symptom och orsaker till detta förfall. Under det sista år-

tiondet har en afgjord vändning till det bättre inträdt i samband med det ökade intresse för folkbildningssträfvanden, som gått öfver landet. Äfven denna stegring af intresset är emellertid af osäker varaktighet, liksom det med olika styrka gör sina verkningar gällande i olika kommuner.

Det är af allt tydligt, att det enskilda intresset och kommunernas splittrade och famlande ansträngningar behöfva från statens sida finna ett uppehållande och enande stöd. Att ett sådant stöd af staten lämnas, är enligt vår mening tillrådligt och påkalladt både för att bereda de särskilda biblioteken en någorlunda jämn och stadig utveckling och för att bringa åtskilliga här nedan i annat sammanhang berörda organisations-spörsmål af stor vikt för folkbiblioteken till en lycklig lösning. Ett måttligt tilltaget statsunderstöd åt folkbiblioteken kan ingalunda med fog betecknas som en principiell nyhet, än mindre — såsom från annat håll befarats — innebära något den fria individuella utvecklingen hotande steg in på »statssocialismens» bana. Då ett statsanslag lika väl efter vårt lands som efter åtskilliga andra länders förhållanden är den enda form, hvori staten med afsedt gagn kan lämna sitt understöd, får föreningen Heimdal härmed uttala, att ett dess lifliga önskemål är, *att statsanslag på vissa villkor beredas folkbiblioteken.*

Efter att sålunda hafva sökt belysa själfva principfrågan, *om de svenska folkbiblioteken böra af staten understödjas*, får föreningen öfvergå till att framlägga sin mening rörande åtskilliga viktiga praktiska spørsmål, som äro förbundna med den andra i riksdagens skrifvelse berörda frågan, *på hvilka villkor* eventuella statsanslag borde till folkbiblioteken kunna lämnas.

Först förtjänar då att tagas i öfvervägande, *hvilka kategorier* af bibliotek, som borde kunna komma i åtnjutande af dylikt anslag. I främsta rummet naturligtvis *sockenbiblioteken*; de äro de äldsta af dessa institutioner, de äro till antalet de flesta och afse äfven den största delen af landets befolkning, hvarjämte de redan af gammalt genom folkskoleinspektionen varit föremål för särskild uppmärksamhet från statens sida och i viss mån underkastats statsmyndigheters kontroll. Därtill kommer att — såsom den på föreningens initiativ företagna undersökningen ådagalagt och äfven upprepade uttalanden i folkskoleinspektörernas ämbetsberättelser ge vid handen — dessa bibliotek i stort sedt befinna sig i ett tillstånd af bedröfligt och snar hjälp kräfvande förfall. Att institutionen som sådan dock fortfarande är värd all uppmuntran och att dessa bibliotek, väl skötta, förmå fylla sitt syfte, visar utlåningsstatistiken från det fåtal, som

med afseende å sitt tillstånd bilda lysande undantag från den allmänna regeln.

Med sockenbiblioteken närmast jämförliga äro de *stadsbibliotek*, som finnas i en del *smärre* städer. Om dessa gäller därför ock i hufvudsak hvad om de förra blifvit anfördt.

Äfvenledes sockenbiblioteken närstående och ofta till och med med dem sammanlänkade äro *skolbiblioteken*, som dock i allmänhet äro af yngre datum och därför med afseende på bokurvalet m. m. bära en modernare prägel. Nästan undantagslöst visa de uppgifter föreningen om dem inhämtat, att de flitigt anlitas och att behof af deras periodiska förnyelse starkt framträder. De vända sig till den åldersklass, hos hvilken lusten att läsa är starkast, och ha just därigenom en betydelse, som knappast kan öfverskattas. Denna ungdomens läslust är nämligen ett dyrbart anlag, hvars *lämpliga* närande och utvecklande allt för ofta förbises. Den som ej vänjer sig vid läsning i sin ungdoms dagar, kommer sig sällan för att vid mognare år förkofra sig i bokliga studier. Om man därför vill söka höja läslusten och kärleken till boklig bildning hos ett helt folk, är det till dess ungdom man i första hand måste vända sig, och målet blir först då nådt, när en vid unga år för bokläsning vunnen generation hunnit växa upp till mogen ålder. Ur denna synpunkt är det som skolbibliotekens betydelse blir så oerhördt stor och som anskaffandet af ett godt urval *verkliga ungdomsböcker* såväl för dem som för den del af sockenbiblioteken, som är afsedd att ersätta skolbibliotek, där sådana saknas, ej nog kan behjärtas. Då dessa bibliotek emellertid ännu blott finnas här och där, torde icke blott för de redan befintligas vidmakthållande, utan äfven för nyas upprättande, statens stödjande mellankomst vara af nöden.

Vid sidan af nu uppräknade i samband med det offentliga undervisningsväsendet stående bibliotek har emellertid på enskild väg uppstått ett annat slag af folkliga boksamlingar, som närmast afse att tillgodose arbetarklassens allt starkare framträdande bildningsbegär och bildningskraf. Vi åsyfta de icke fåtaliga allmänna bibliotek, hvilka under växlande namn, såsom *bruks-, arbetare-, fackförenings- och folkbibliotek* m. m. på skilda orter blifvit inrättade och som med afseende på lifaktighet, allmänhetens intresse, bokförrådets tidsenliga sammansättning och utlånings-siffrornas höjd *med säkerhet* intaga främsta platsen bland de olika kategorierna af svenska folkboksamlingar. En del af dessa ha bildats genom arbetsgifvarnes försorg, och till detta slag höra de bibliotek, som vid åt-

skilliga stora industriella verk kommit till stånd. En annan del har däremot uteslutande arbetarnes eget initiativ och egen offervillighet att tacka för sin tillvaro och sitt fortbestånd, och det är naturligtvis förnämligast denna senare kategori, hvars ställning kräfver uppmuntran från statens sida, för att hit hörande bibliotek skola kunna tillfredsställande fylla sin allt mer i vikt tilltagande uppgift.

Samtidigt tillåter sig föreningen fästa hr Statsrådets uppmärksamhet på ett hittills alltför försummadt slag af offentliga boksamlingar, hvilkas betydelse enligt föreningens mening knappast kan öfverskattas, nämligen de bibliotek, som *i kaserner och vid lägerplatser* på många ställen börjat bringas å bane till tjänst för de kasernerade trupperna och framför allt för landets värnpliktiga ungdom. I synnerhet sedan den nya härordningen blifvit genomförd, torde inrättandet af ej alltför njuggt tilltagna boksamlingar vid alla regementen och kårer vara en ofafvislig plikt, och härvidlag måste säkerligen statens kraftiga ingripande kunna betecknas såsom både nödvändigt och själfklart. Genom att god och lämplig läsning göres lätt tillgänglig för de värnpliktige under deras betydelsefulla utbildningstid torde också de farhågor kunna afsevärdt lugnas, som mångenstädes uttalats, för att den långvariga kaserneringstiden skulle komma att hafva ett förråande och demoraliserande inflytande på ungdomen. Naturligtvis måste dylika bibliotek till sin ställning bli rena statsinstitutioner och äro sålunda ej att jämföra med de förut omnämnda, hvarför ock de i det följande behandlade spörsmålen om villkor för anslags erhållande etc. naturligtvis på dem ej äga någon tillämplighet.

Om vi sålunda genom denna frågas vidrörande gått utom den genom riksdagens skrifvelse angifna ramen för vårt utlåtande, har emellertid detta varit motiveradt ej blott af den vikt, som enligt föreningens mening måste tillmätas denna sak, utan äfven däraf, att föreningen velat begagna detta tillfälle till att för hr Statsrådet få i korthet framlägga de hufvudsakligaste resultaten af en undersökning, som under sistlidne sommar på föreningens initiativ blifvit företagen i syfte att vinna kännedom om hur långt man för närvarande kommit i sträfvandena att bereda vår värnpliktiga ungdom möjligheter till en god och uppfostrande läsning.

Först och främst ser sig då föreningen genom de uppgifter, som från 27 af landets 28 infanteriregementen blifvit inhämtade, i stånd att konstatera, att vid icke mindre än 13 af dessa äfven den blygsammaste början till en boksamling helt och hållet saknas. Hvad vidare angår de bibliotek, som vid de 14 öfriga regementena äro upprättade eller under

bildning, ger vår undersökning vid handen, att de samtliga med undantag af 3 (vid Svea och Göta lifgarden samt vid Kongl. Södermanlands regemente) datera sin uppkomst från något af de senaste fem åren. Antalet böcker i dessa senare bibliotek växlar enligt de inlämnade uppgifterna mellan 850 och 30 med ett medeltal af inemot 300, hvarvid dock är att märka, att denna siffra blott vid trenne regementen öfverskrides. Framför allt förtjänar emellertid att framhållas, att de allra flesta af dessa boksamlingar bildats genom frivilliga sammanskott samt att de underhållas och förkofras genom i allmänhet helt och hållet tillfälliga bidrag, antingen lämnade från regements- och lägerkassor eller ock, äfven de, på frivillig väg insamlade. Vid specialvapnen synes man däremot mer ha behjärtat betydelsen af dessa bibliotek, i det att af de 18 hit hörande regementen, som inlämnat uppgifter, blott 5 varit helt och hållet utan hvarje spår af bokförråd. Af allt framgår emellertid, att själfva institutionen i det hela ännu måste sägas befinna sig på de första frivilliga ansatsernas stadium och att det framför allt kräfves, att dessa biblioteks framtid betryggas genom att dem beredes *en för alla regementen och kårer lika, af Kongl. Maj:t reglementerad ställning jämte fast årligt anslag*.

I detta sammanhang vill föreningen också på det lifligaste hemställa till herr Statsrådet att vid sidan af frågan om statsanslag till de olika slagen af fasta bibliotek äfven behjärta de s. k. *vandringsbibliotekens* betydelse. I Danmark finnes ett antal sådana i statens ägo, hvilka af statens »Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger» utlånas rundt landet. Hos oss äro förhållandena i vidsträckta delar af vårt land sådana, att de rent af uppfordra till sådana biblioteks inrättande. Vi åsyfta härvid de norrländska trakterna med deras väldiga och alltför ofta samtidigt ytterligt fattiga socknar, i hvilka sockenbibliotek vanligen knappast kunna komma ens på fråga såväl på grund af bristande tillgångar som än mer på grund af de kolossala afstånden. De olika lägenheterna äro däremot ofta långt mer sammanförda till byar än hvad fallet är i södra och mellersta Sverige. Här finnas sålunda alldeles utmärkta förutsättningar, för att vandringsbibliotek just skola kunna fylla sin uppgift och ersätta fasta sockenbibliotek. Vandrande längs elfdalarne från by till by, komma de att göra äfven dessa aflägsna och i mångt och mycket vanlottade trakters inbyggare delaktiga af de bokliga skatternas rikedomar och kunna på så sätt fylla en verkligt stor uppgift. Hvad vandringsbibliotekens organisation och de med desammas kringsändande förbundna praktiska spörsmålen beträffar, saknar föreningen i detta stycke all egen erfarenhet

och afstår därför att därom yttra sig, så mycket mer som den har skäl att förmoda, att en annan enskild förening, som mera sysslat med denna sida af folkbiblioteksväsendet, i sitt utlåtande närmare kommer att beröra denna sak.

Angående *det årliga totalbelopp*, som skulle krävas för ett effektivt understödande af de olika ofvan uppräknade slagen af offentliga boksamlingar, tilltror sig ej föreningen att på frågans nuvarande outredda stadium kunna afgifva något uttalande, utan hänvisar härvidlag endast till den ledning, som möjligen kan erhållas af de motsvarande anslags-siffrorna från våra skandinaviska grannländer. Medan i Danmark det årliga anslaget från staten till folkbiblioteken för närvarande uppgår till 14,000 kronor, har man i Norge ej nöjt sig med en utgiftspost på 20,000 kronor till understöd för *folkbibliotek*, utan dessutom beviljat 10,000 kronor särskildt för *folkskolornas bibliotek* samt därtill sammanlagdt ej mindre än 7,800 kronor, fördelade på två poster, för den centrala administrationen af dessa bägge slag af bibliotek. Också har det norska folkbiblioteksväsendet att uppvisa en synnerligen rik och lifaktig utveckling, och många erfarenheter på detta område torde vi kunna tillgodo-göra oss från vårt broderland, om också det där rådande systemet i vissa af sina principer, såsom af det följande kommer att framgå, ej af föreningen kan tillstyrkas.

Med afseende på det eventuella *anslagets fördelning* anser sig emellertid föreningen kunna förorda, att statsunderstödet ej genom alltför långt drifven sönderstyckning reduceras till sin effektivitet. Visserligen torde behovet af hjälp på många håll vara ytterligt stort, och helt säkert kommer också, i händelse ett statsanlag af riksdagen beviljas, ett mycket stort antal bibliotek att inkomma med begäran om anslag, men erfarenheten ger vid handen, att ett eller annat tiotal af kronor — det periodiska anslag, som flertalet enbart kommunalunderstödda sockenbibliotek i regeln fått nöja sig med — ej på långt när varit tillräckligt för att trygga deras lifskraft och utvecklingsmöjligheter. Anses det därför lämpligt, att vid anslagets fördelning maximi- och minimibelopp fixeras, skulle föreningen — särskildt med tanke på att ett och samma bibliotek väl i allmänhet åtminstone till en början ej kan påräkna statsanslag *hvarje* år — för sin del vilja tillstyrka ett maximum af 200 kronor och ett minimum af 40 kronor såsom lämpliga.

Hvad de *villkor* beträffar, hvilka böra uppställas, för att ett folkbibliotek skall komma i åtnjutande af statsunderstöd, synas ungefär lik-

artade bestämmelser kunna användas som de, hvilka för närvarande gälla såsom villkor för erhållande af föreläsningsanslag. Så torde det först och främst böra vara gifvet förbehåll, att minst en lika stor summa som statsanslaget skall af kommunala myndigheter eller på enskild väg vara ställd till det om understöd ansökande bibliotekets förfogande. Därvid bör emellertid detta vid hvarje ansökan få räkna sig till godo alla de bidrag af dylik art, som det sammanlagdt erhållit under hela den tidsperiod, hvilken förflutit, sedan statsbidrag senaste gången beviljades. Endast första gången ett bibliotek söker hjälp af staten skulle detsamma sålunda behöfva så att säga lägga fram på bordet de ifrågavarande af kommunen eller enskilde lämnade penningmedlen. Ett och annat undantag från detta villkor synes dock möjligen kunna ifrågasättas, såsom t. ex. för de allra fattigaste socknarne i vårt land eller ock i andra fall, då särskildt kraftigt talande medellöshetsintyg kunna presteras.

Att vidare som villkor för statsunderstöd bör uppställas den fordran, att bibliotekets angelägenheter skola vårdas af en styrelse med skyldighet att tillsätta en bibliotekarie samt att de skola hållas öppna ett visst antal timmar i veckan, torde kunna anses som gifvet.

En för folkbiblioteken viktig fråga, i hvilken däremot olika meningar lära komma att röja sig, är, huruvida bland villkoren för erhållande af statsanslag bör införas en bestämmelse motsvarande det bland villkoren för statsanslag till föreläsningskurser inryckta stadgandet, att religiösa och politiska strider ej få vid dessa förekomma. En motsvarande bestämmelse för folkbiblioteken skulle tydligen framträda som ett förbud för statsunderstödda folkbibliotek att inköpa böcker af viss beskaffenhet.

I våra grannländer, Danmark och Norge, råda i detta afseende helt olika bestämmelser. Medan i Danmark bokinköpen med fullt förtroende af staten blifvit anförtrödda åt de respektiva bibliotekens styrelser, har man i Norge slagit in på en helt annan bana genom att en af statsmyndigheterna uppgjord normalkatalog såsom oblidkelig Index licitorum anger det omfång, inom hvilket urvalet för bokinköp får ske.

Äfven fränsedt de mångahanda vanskligheter, som måste vara förbundna med en dylik katalogs upprättande, är emellertid ett sådant enligt föreningens mening framför allt att afråda ur den synpunkten, att ett alltför detaljeradt reglementerande och alltför mycket tvång enligt erfarenheten alltid äro ägnade att lägga en kraftig hämsko på det enskilda intresset. Detta senare är dock och förblir folkbibliotekens lifsnerv, de må aldrig så rikligt bli af staten understödda. Om ock föreningen på det

lifligaste vill förorda, att genom statens försorg en förteckning å för folkbibliotek lämpliga böcker upprättas *till ledning* för de olika biblioteksstyrelsernas inköp, kan den däremot å andra sidan ej annat än på det bestämdaste påyrka, att bokurvalet med fullt förtroende öfverlämnas åt de respektive styrelserna, hvar och en i sin stad.

Hvad särskildt angår religiösa, politiska och sociala skrifter, så skulle enligt föreningens tro hvarje principiellt förbud af sådana, som innehålla vissa »afvikande åsikter», i hög grad vara att beklaga. De olika spörsmålen på dessa områden debatteras i våra dagar så lifligt och allmänt, att det vore högst olyckligt, ifall ej genom folkbiblioteken tillfälle blefve beredt de af dylika intressen besjälade att taga kännedom om hithörande frågor, sedda från olika synpunkter. Man må för öfrigt äfven betänka, att de olika åsikter, som i litteraturen framträda, alltid ändock genom pressen spridas i vida kretsar. Under sådana förhållanden blir det än mer önskvärdt att genom folkbiblioteken äfven för menige man möjliggöras att se dessa olika frågor och åsikter af allmänna natur något utförligare och mångsidigare belysta än i tidningarnes kortfattade och ofta mer under stundens intryck skrifna artiklar. Föreningen vill för sin del så mycket mer tillstyrka full frihet med afseende å bokurvalet äfven i detta hänseende, som den vågar vara af den åsikten, att det ideal, mot hvilket en opartisk folkupplysning bör sträfva, just ligger däri, att hvar och en såvidt möjligt sättes i tillfälle att efter tagen kännedom om skilda åskådningar i lifvets viktigare frågor själf få göra sitt val för att sålunda — låt vara aldrig så indirekt — kunna intaga åtminstone en tillstymmelse till en själfständig ställning i desamma.

Den fordran, man bör ställa på ett folkbibliotek, är därför icke, att samtliga dess böcker böra företräda en viss riktning med uteslutande af andra, om hvilka dess läsekrets önskar erhålla kännedom.

En sådan fordran torde för öfrigt ej kunna i praktiken genomföras genom ett förbud mot inköp af böcker, som ej upptagits i en normal-katalog. För ett genomförande af densamma skulle nämligen ytterligare behöfva stadgas, att folkbiblioteken ej heller som gåfvor finge mottaga böcker, som ej förekomme i nämnda katalog, eller för egna medel inköpa dylika. Att ett sådant förbud ej kan utfärdas utan största skada för biblioteken, är emellertid tydligt.

För att erhålla en nödig garanti, för att de anslag, som ställas till bibliotekens förfogande, få en lämplig användning, synes en utväg, vida bättre än den att binda bokinköpen vid en viss bokförteckning, stå till

buds. Denna utväg är att *från statens sida* underkasta de statsunderstödda folkbiblioteken en väl ordnad *inspektion*.

Enligt föreningens mening böra i detta syfte ett antal *folkbiblioteksinspektörer* af staten utses. Hvarje sådan inspektörs verksamhetsfält borde därvid ej vara alltför snävt afgränsadt. Denna inspektion skulle alltså få en något olika anordning mot den, som de statsunderstödda föreläsningarna äro underkastade. Då för en inspektion af dessa personlig närvaro vid en viss tid oundgängligen kräfves, måste gifvetvis deras inspektion blifva af rent lokal natur, och vid hvarje föreläsningsförening måste en i orten bosatt person utses till inspektör.

Vid folkbiblioteken är däremot förhållandet annorlunda. Dels kan inspektören vid dem själf välja tiden för sin inspektion, dels behöfver denna inspektion icke allt för ofta upprepas vid hvarje bibliotek. Ett flertal bibliotek kunna därför läggas under samma inspektör, helst som genom en sådan anordning viktiga fördelar synas vinnas.

Genom ett större verksamhetsfält vinner nämligen inspektören tillfälle till större erfarenhet. Han blir satt i stånd att göra jämförelser mellan olika anordningar vid olika bibliotek och kan från ett bibliotek till ett annat meddela kännedom om företagna försök och lyckliga rön.

De berättelser, som af dessa inspektörer aflämnas rörande de statsunderstödda folkbibliotekens skötsel, torde sätta statsmyndigheterna i tillfälle att följa dessa folkbildningsmedels utveckling och komma naturligtvis äfven att tjäna till ledning vid nytt anslags beviljande, hvadan den önskade kontrollen på denna väg sålunda utan tvifvel kan ernås.

I samband härmed kommer föreningen äfven in på frågan om inrättande af någon af statsmyndighet tillsatt *centralkommitté*, som skulle få i uppdrag att yttra sig om anslagssummans fördelning, pröfva ansökningar, emottaga inspektionsberättelser och möjligtvis lämna sitt bistånd vid bokinköpens anordnande på ur praktisk synpunkt fördelaktigaste sättet samt att i allmänhet tillhandagå biblioteksstyrelserna med råd och upplysningar — sålunda en motsvarighet till »Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger» i Danmark. Att en dylik statskommitté, bestående af *verkligt sakkunniga* personer, äfven hos oss tillsattes för att ge stöd och stadga åt hela folkbiblioteksväsendet, vore enligt föreningens åsikt i högsta grad önskvärdt. Öfverlåtandet af ofvan antydda, viktiga organisationsuppgifter till någon — låt vara under statens kontroll ställd — enskild förening, hvars bärkraft måste vara underkastad stora växlingar allt efter dess ledande krafters olika kapacitet och grad af intresse, vore där-

emot — synes det oss — att bygga våra folkbiblioteks framtid på alltför osäker grund.

Att sålunda i samband med beviljandet af statsanslag inrätta en af statsmyndighet utsedd rådgifvande och kontrollerande centralkommitté torde vara bästa sättet att — utan otillbörlig inskränkning i de enskilda bibliotekens självständiga ställning eller förkväfvande af det enskilda initiativet — åt den svenska folkbiblioteksrörelsen förskaffa den planmässiga och sakkunniga ledning, som i våra grannländer visat sig vara den mäktigaste häfstången till dessa institutioners tidsenliga utveckling.

Uppsala i mars 1903.

Å föreningen Heimdals vägnar:

Teodor Odhner,
ordf.

K. G. Westman,
v. ordf.